

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Μ. ΚΑΛΛΙΑΦΑ

Ποφὴν καθηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς

Η ΜΕΓΑΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

Κατὰ τὸν μεσαίωνα οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἀποστρέφοντες τὴν συνειδήσιν ἀπὸ τὴν ἔξω φύσιν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐστρέφετο μὲ μεγάλῃν ὑπερβολὴν ὁ παρακμάζων ἑλληνορωμαϊκὸς πολιτισμὸς, ἐδημιούργησεν τὸν μεσαιωνικὸν πολιτισμόν, ἡ μεγάλη ἀξία τοῦ ὁποίου εἶναι σήμερον γενικῶς ἀνεγνωρισμένη. Ὁ μεσαίων ἠδυνήθη καὶ ἄλλα ἔργα νὰ φέρῃ εἰς φῶς καὶ νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀποφυγὴν τῆς ἀμέσως πρὸ αὐτοῦ γινομένης σπατάλης τῶν δυνάμεων αὐτοῦ καὶ τῆς διαλύσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ κέντρου διὰ βίου λιτοῦ, ἀσκητικοῦ καὶ ἱπποτικοῦ. Οὕτω πλήρης δημιουργικῶν δυνάμεων καὶ τόλμης ἡ Εὐρώπη ὥρμησε κατὰ τὴν ἱστορικὴν περιόδον τῆς Ἀναγεννήσεως εἰς τὴν δημιουργίαν μεγάλων τοῦ πολιτισμοῦ ἔργων καὶ εἰς τὴν κατὰκτησιν τῆς ἔξω φύσεως.

Ἄλλ' ἡ ἐξωστρέφεια αὕτη τῆς συνειδήσεως προαγομένη σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ὑπερβολὴν ἀναγκαῖον ἐπακούουθῆμα εἶχε τὴν ἀπώθησιν εἰς τὸ ἀσυνειδήτῳ τῆς ἐνδοστρεφείας¹ τῆς συνειδήσεως, δηλαδὴ τὴν ἀπώθησιν εἰς τὸ ἀσυνειδήτῳ τοῦ διαφέροντος περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου, περὶ αὐτογνωσίας καὶ βιοτικῆς σοφίας, περὶ ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον, περὶ ἀναγνωρίσεως ὄντος ὑπερτέρου τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ πρὸς τὸν ἔξω κόσμον στροφή τῆς συνειδήσεως, ἐφόσον μάλιστα αὕτη δὲν εἶχεν ἐξέλθει εἰς ὑπερβολήν, καὶ ἐπομένως δὲν εἶχε καταστρέψει τὴν ψυχικὴν ἰσορροπίαν, ἔφερεν εἰς φῶς μεγάλα ἀναμφισβητήτου κύρους καὶ πρακτικῆς ὠφελείας διδάγματα, τὰ ὁποῖα ὑπέταξαν ἐν τέλει κατὰ μέγιστον μέρος καὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς Δύσεως.

Ἄλλ' οἱ δύο μεγάλοι οἰκουμενικοὶ πόλεμοι, ὁ τοῦ 1914 καὶ ὁ τοῦ 1939, κατέδειξαν, ὅτι ἐπῆλθε πλέον ἢ ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ἐξωστρεφείας τῆς ἐποχῆς μας τρεφομένη ψυχικὴ ἀνισορροπία, ἣτις ἐκδηλοῦται διὰ τοῦ ἀφαντάστου

1. Περὶ τῶν ψυχολογικῶν ὄρων «ἐξωστρέφεια» καὶ «ἐνδοστρέφεια» κάμνομεν λόγον εἰς τὰ βιβλία ἡμῶν α') «Χαρακτῆρες ἢ Ψυχολογικοὶ τύποι» καὶ β') «Ψυχολογία τοῦ βάρους».

σχεδὸν μεγέθους τοῦ ἀφανισμοῦ τῶν ἐκ παραδόσεως ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀλήθειαν τῆς ρήσεως τῆς Ἀγίας Γραφῆς : « Τί δὲ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδίσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ ; »¹.

Ἐπαναλαμβάνεται οὕτως ἡ παράδοξις ἀλήθεια, ὅτι ὁ ἄνθρωπος κερδίζει ἑαυτόν, διατηρεῖ τὰς δημιουργικὰς αὐτοῦ δυνάμεις σώας μόνον, ἐὰν καταφάσκῃ ὄχι μόνον τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ καὶ ἀρχὴν ὑπάρχουσαν ὑπεράνω αὐτοῦ, Θεόν. Ὅτι δὲ τοῦναντίον ὁ ἄνθρωπος χάνει τὸν ἑαυτόν του, ἐὰν ἐν ὑπεροπτικῇ, ἀπολύτῳ καταφάσει τοῦ ἑαυτοῦ του ἀπωθῇ πᾶν ἀνώτερον, πᾶν ὑποδεικνύον τὴν ὑπεράνω αὐτοῦ ὑπάρχον οὐσιῶδες περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως καὶ οὕτως οὐδὲν ἕτερον εὐρίσκει ἐν αὐτῇ εἰμὴ τὸν πεπερασμένον, μικρὸν κατ' οὐσίαν, ἀκραιφνῶς ἀνθρώπινον κόσμον. Ὁ πεπολιτισμένος ἄνθρωπος σήμερον ὑποσκάπτει ἐν τέλει τὴν ἐπίγνωσιν τῶν δυνάμεών του, ἔχει ἀρχίσει νὰ ἀμφιβάλλῃ περὶ τοῦ ἀπεριορίστου τῶν δυνάμεών του, προχωρήσας ὑπὲρ τὸ δέον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν περιφέρειαν τῆς ζωῆς διατελεῖ ἐν τεραστίῳ, ἀγωνιῶδει δέ, ἀγωνιᾷ πρὸς εὐρεσιν νέου σταθεροῦ κέντρου τῆς ὑπάρξεώς του, νέας γενικὸν κύρος ἐχούσης τάξεως τῶν βιοτικῶν αὐτοῦ πραγμάτων. Σαφῆς προσανατολισμός, ἀσφαλὴς ὁδηγὸς ἐν τῇ δίνῃ τοῦ ἀγῶνος τούτου τῶν πνευματικῶν δυνάμεων, ἵνα τὰ τῆς ζωῆς προσλάβουν σταθερὰν μορφήν, δὲν ἔχει ἐπιτευχθῇ μέχρι σήμερον. Ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ ζωηρὸς ὁ κίνδυνος τοῦ ἐξαφανισμοῦ καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὅποια ἔχει ἀποκτήσει ἡ ἀνθρωπότης κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετίαις, τέλος δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ὑπάρξεώς του.

Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ἐποχῆς μας εἶναι γενικὴ ἀγωνία, βαθεῖα ἀπογοήτευσις, διάσπασις συνειδήσεως, βαθὺ συναίσθημα ἐξαντλήσεως. Ταῦτα δὲ πάντα ὥς ποινὴ τρόπον τινὰ διὰ τὴν ἀπόλυτον αὐτοκατάφασιν, ἣτις δὲν ἐπιτρέπει τὴν εὐλαβῇ ἀναγνώρισιν ἀνωτάτης ἀρχῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλει ἐκουσίως, ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ, νὰ ὑποτάσσεται τις.

Οὐσιωδέστατον γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὃ οὗτος διακρίνεται τοῦ ζῴου, εἶναι ἡ ἀνευ συμβιβασμοῦ ἀναγνώρισίς τινος ὡς ἀπολύτου καὶ ἡ ἀφοσίωσις εἰς αὐτό. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι δυνατὸν νὰ ζῇ ζωὴν ἀξίαν αὐτοῦ μόνον, ἂν ὁδηγὸν ἔχῃ ἀπόλυτον ὃν, Θεόν, ἢ πρὸς τὸν ὁποῖον σχέσις αὐτοῦ εἶναι ὡσαύτως ἀπόλυτος. Ἀνθρώπος, ὁ ὅποιος ἀνυψώνει εἰς ἀπόλυτον κάτι τι, τὸ ὁποῖον ἔχει σχετικὴν μόνον ἀξίαν, τὸν ἔρωτα, τὸ χόρημα, τὴν δόξαν, τὴν ἐπιστήμην καθ' ἑαυτὴν ἢ τὸν ἑαυτόν του ἐν γένει, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποφύγῃ ἐντελῶς ψυχικὴν ταραχήν, ἣτις πολλὰκις ὁδηγεῖ καὶ εἰς αὐτοκτονίαν. Περίοδοι δὲ ἱστορικαὶ καὶ χροσικοὶ, ὡς εἶναι ἡ, ἣν ἡμεῖς σήμερον διανύομεν, ἔχουν μέγαν ἀριθμὸν τοιούτων, τεταραγμένων ἀνθρώπων². Εἶναι ἱστορικαὶ περίο-

1. Ματθαῖου ΙΣ', 24.

2. Ἴδε τὴν μελέτην ἡμῶν « Ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἀπόλυτον » ἐν τῷ βιβλίῳ « Ἀνθρωπολογικαὶ μελέται », 1957, Βιβλιοπωλεῖον « Ζωῆς ».

δοι ἀκραιφνοῦς εἰδωλολατρείας. Εἶδωλα ἀντικαθιστῶντα τὸν θεὸν γίνονται τὰ εἰς ἀπόλυτον ἀνυψούμενα, τὰ θεοποιούμενα, ἐκεῖνα, ὃ ἔρως δηλαδὴ, τὸ χρῆμα κ.τ.λ. Εἶδωλα, τὰ ὅποια εἶναι ἀδύνατον νὰ ικανοποιῶν τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ μακρὸν καὶ πλήρως, ὡς ικανοποιεῖ ἡ πίστις εἰς Θεόν.

Ἡ εὐδαιμονία τῆς ἀνθρωπότητος, τὴν ὅποιαν ἐφαίνοντο ὑπισχνόμεναι αἱ καταπληκτικαὶ πρόοδοι τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν, οὐδόλως ἐπετεύχθη. Ἐνομίσθη διὰ τοῦτο, ὅτι αὕτη ἤθελεν ἐπιτευχθῆ διὰ τῆς νίκης τοῦ σοσιαλισμοῦ, εἰς τὴν ὅποιαν κατέληξεν ὁ πρῶτος οἰκουμενικὸς πόλεμος. Ἀλλὰ καὶ οὗτος δὲν ἠδυνήθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς ἐλπίδας, αἵτινες ἐτέθησαν εἰς αὐτόν. Ὁ σοσιαλισμὸς πρῶτον αἶτημα θέτει τὴν ἀνακαίνισιν τῶν πρὸς ἀλλήλους σχέσεων τῶν ἀνθρώπων, ἵνα κρατῇ δικαιοσύνη. Τὸ αἶτημα τοῦτο εἶναι ἀναμφιβόλως ὀρθὸν καὶ γίνεται τόσον ἐπιτακτικώτερον, ὅσον σφοδρότερον αἰσθητὸν γίνεται ὁσμέραι, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ ὁ βαθὺς πόθος τῶν ἀνθρώπων πρὸς εὐδαιμονίαν ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ τῆς ὑποτάξεως τῆς Φύσεως καὶ τῆς Γῆς, ἥτις ἐπετεύχθη διὰ τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης, ἥτις εἶναι γέννημα τῆς διανοίας.

Ὁ πόθος τῶν ἀνθρώπων πρὸς δικαίαν καὶ εὐτυχεστέραν διαμόρφωσιν τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων αὐτῶν ὠδήγησεν εἰς τὴν χρῆσιν μέσων, τὰ ὅποια παρῆλθον ἐπιστημονικὰ θεωρίαι καὶ φιλοσοφικαὶ ἀντιλήψεις περὶ τοῦ κόσμου καὶ περὶ τῆς ζωῆς, αἵτινες ἦσαν ἥδη ἕτοιμοι, καθ' ὃν χρόνον ὁ σοσιαλισμὸς ὥρμα πρὸς αὐτήν, ἀφετηρίαν δὲ εἶχον μηχανικὴν ἀντίληψιν, ὑλοφοροσύνην, προερχομένην ἐκ τῆς νεωτέρας Φυσικῆς. Κατεβλήθη καὶ καταβάλλεται προσπάθεια νὰ καθορισθῇ καὶ νὰ ἀνακαινισθῇ ἡ πρὸς ἀλλήλους σχέσις τῶν ἀνθρώπων μηχανικῶς, ἔξωθεν, ὑπὸ τῆς πολιτείας διὰ νόμων καὶ δικαίας ἐφαρμογῆς αὐτῶν. Αἱ πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ὅμως εἶναι δυνατόν νὰ μεταβάλλωνται τῷ ὄντι ριζικῶς ἐπ' ἀγαθῷ κυρίως οὐχὶ διὰ νόμων, ἀλλὰ μόνον δι' ἐσωτερικῆς, ἀκραιφνῶς πνευματικῆς ἀναπτύξεως ἡγετικῶν προσωπικοτήτων, αἵτινες παρέχουν ἑαυτὰς διὰ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ζοῦν, πρότυπα πρὸς μίμησιν.

Οἱ δύο οἰκουμενικοὶ πόλεμοι καὶ αἱ ἐπακολουθήσασαι εἰς αὐτοὺς ταραχαὶ συντελοῦν, ὥστε σφοδρὸς πόθος νὰ καταλαβάνῃ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἐσωτερικὴν γαλήνην. Ἐξαίρεται ὑπὸ πολλῶν προσωπικοτήτων ἡ σημασία, ἣν ἔχει ἡ λιτότης, ὁ αὐτοδιαλογισμὸς, ἡ καλλιέργεια τῆς ἐνδοστρεφείας τῆς συνειδήσεως, δηλαδὴ ιδιότητες, αἵτινες ἀνευρίσκονται εἰς τὸν ἀτόπως διαβαλλόμενον μεσαίωνα. Ἀναγκαῖον κρίνεται νὰ ὑποβληθῇ ἡ ὑπαρξὶς τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις διατελεῖ ἐν ἀμφιβολίαις καὶ ἀσταθείαις, εἰς νέον πνευματικῶς ἀνώτερον ἔλεγχον. Ὁ μοιραῖος ἐξαφανισμὸς τεραστίων ὑλικῶν ἀγαθῶν, ὅστις συνεχίζεται καὶ μετὰ τὸν δεύτερον οἰκουμενικὸν πόλεμον δι' ἐξοπλισμῶν, διὰ τοπικῶς περιορισμένων ἐπὶ τοῦ παρόντος πολέμου καὶ ἐσωτερικῶν ταραχῶν καθιστᾷ ἐπιτακτικώτερον σήμερον παρὰ ἄλλοτε ποτε πρότερον τὴν προσφυ-

γὴν εἰς τὸ Βασίλειον τοῦ πνεύματος. Παμμερές, βαθύ, διαφέρον ἐπιλέκτων προσωπικοτήτων στρέφεται πρὸς αὐτό. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἤρχισε νὰ ἀναφαίνεται τὸ ἰδιῶδες ἐσωτερικῆς συλλογῆς εἰς προσωπικότητας, αἵτινες κατέχονται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ κατανοήσουν τὴν ζωὴν καὶ νὰ ζοῦν συμφώνως οὐχὶ πρὸς ἐξωτερικοὺς σκοποὺς, ἀλλὰ πρὸς ἐσωτερικὴν, πνευματικὴν, μάλιστα δὲ ἰδίᾳ ἡθικὴν, τελειοποιήσιν. Αἰσθητοτέρα δσημέραι γίνεται ἡ ἀνάγκη πρὸς αὐτοσυγκέντρωσιν καὶ πρὸς ἐκουσίαν, ἐλευθέραν, καθυπόταξιν ἐκ νέου εἰς τὸ ὑπέρτατον ὄν, ἵνα μὴ φθαρῇ ὀριστικῶς ἡ ἀνθρωπότης.

Ὁ σοσιαλισμὸς ὑπεσχέθη εἰς τὰς μάζας τῶν λαῶν νὰ φέρῃ τὴν δικαιοσύνην καὶ μετ' αὐτῆς τὴν εὐδαιμονίαν διὰ μέσων ἐξωτερικῶν, μηχανικῶν, διὰ νόμων τῆς πολιτείας, ἐπιβαλλομένων ἐπὶ τῶν πολιτῶν.

Ἀλλ' ὅμως ὁ κίνδυνος αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἡ ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως αὐτοῦ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην προελθούσα ἀγωνία καὶ ἀλλαι ταραχαὶ ἀμείωτοι κατέχουν τὰς ψυχὰς πάντων.

Τὸ πρόβλημα περὶ ἀναγεννήσεως τῶν τῷ ὄντι σωστικῶν ἀνωτέρων πνευματικῶν ἀρχῶν καὶ δὴ καὶ εἰδικώτερον τὸ πρόβλημα περὶ δικαιοσύνης καὶ εὐδαιμονίας, εἰς τὴν ὑπαρξιν τοῦ ὁποίου, ὥς ἐλέχθη, ὀφείλει ὁ σοσιαλισμὸς τὴν γένεσιν αὐτοῦ καὶ τὸ ὅποιον οὗτος ζητεῖ νὰ λύσῃ διὰ τῆς πολιτείας, χωρὶς οἱ ἐκπρόσωποι αὐτῆς νὰ ὑποβάλλουν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἀναγκαίαν συλλογὴν εἰς ἑαυτούς, εἶναι δυνατόν νὰ λύεται ὁρθῶς μόνον, ἂν προτιμηθῇ ἡ ὁδὸς πρὸς τὰ ἔνδον, ἡ ὁδὸς ἡ ἀγούσα εἰς βαθεῖαν αὐτοσυγκέντρωσιν καὶ αὐτοδιαλογισμόν.

Τὸ ἰδεῶδες τοῦτο τῆς πρὸς τὰ ἔνδον στροφῆς τῆς συνειδήσεως, ἂν μὴ αἰφνιδίως ἤθελεν ἐπέλθει πλήρης καταστροφῇ, μέλλει νὰ καταλάβῃ πρῶτην θέσιν. Διότι ἀπόλυτον, ὥς φαίνεται, εἶναι τὸ κύρος τοῦ ψυχολογικοῦ νόμου τῆς *ἐναντιοδρομίας*, τὸν ὁποῖον ἀνεκάλυψεν ὁ μέγας Ἑφέσιος, ὁ Ἡράκλειτος. Πᾶν γεγονός κατὰ τὸν νόμον τοῦτον, ἀφοῦ ἀνέλθῃ εἰς τὴν κορυφὴν, ἀκολουθεῖ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐναντίαν ὁδόν. Ἡ ἀνθρωπότης μετὰ τὰς τρομακτικὰς ἀπογοητεύσεις, τῶν ὁποίων αὕτη ἔλαβε πείραν κατὰ τὴν κρίσιν ἐποχὴν φρικτῶν πολέμων, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν βαθεῖαν ἐντύπωσιν τῶν καταστροφῶν καὶ τὴν πικρίαν τοῦ ἀπελπισμοῦ θὰ δυνηθῇ τέλος νὰ κατανοήσῃ, ὅτι μοναδικὴ ὁδὸς πρὸς σώζουσαν πνευματικὴν ἀνοδὸν δὲν εἶναι πλέον ἡ ὁδός, ἥτις ὀδηγεῖ μὲ ἀκόρεστον μανίαν εἰς ἐξωτερικὰ πράγματα, π.χ. εἰς τὸ ἄρχειν ἄλλων, εἰς τὴν παντοκρατορίαν τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Χημείας, ἀλλ' ἡ ἀγούσα εἰς τὴν *ἐσωτερικὴν εἰρήνην*, ἥτις εἶναι *πρῶτος καὶ κύριος ὁρος τῆς ἐξωτερικῆς, δηλαδὴ τῆς μεταξὺ τῶν λαῶν, εἰρήνης*.

Ἀνώτεραι, πνευματικαί, προσωπικότητες, αἵτινες σήμερον ἀποτελοῦν εἰς κάθε λαὸν μικρὰν μειονότητα, συναισθάνονται βαθύτατα τὸν ἀνυπόφορον κόρον τοῦ ἀγῶνος πρὸς κτήσιν ὑλικῶν ἀγαθῶν, πρὸς ἀδιάλειπτα ἐπιτεύγματα τῆς Τεχνικῆς καὶ πρὸς τὴν πρακτικὴν πολιτικὴν. Σιγῶσαι αἱ μειονότητες

αὐται ἀκολουθοῦν πέρα πάσης πολεμικῆς κραυγῆς τὴν μόνην ὁδὸν σωτηρίας, ἣτις ὀδηγεῖ τῷ ὄντι εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν ἐκ τῆς κρίσεως, ἣτις κατατρύχει τὴν ἀνθρωπότητα, τὴν ὁδὸν τῆς *ἐπιστροφῆς εἰς ἑαυτόν*, τὴν ὁδὸν τοῦ αὐτοδιαλογισμοῦ καὶ τῆς αὐτογνωσίας.

Ἡ ὁδὸς δὲ αὕτη εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη, τὴν ὁποίαν εἶναι κεκλημένη ἀπὸ τοῦδε νὰ δεικνύῃ ἡ νεωτέρα ψυχολογία, ὅσονδῆποτε ἀνεπαρκῆ καὶ ἂν εἶναι σήμερον τὰ μέσα τῶν ὁποίων αὕτη κάμνει χρῆσιν.

Πιθανώτατα ἡ ψυχολογία, τὸ νεώτατον τοῦτο, πολλάκις δὲ περιφρονοῦμενον, τέκνον τῆς ἐπιστήμης θὰ δυνηθῇ εἰς μέγαν βαθμὸν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν σὺν τῷ χρόνῳ ὑπὸ περισσοτέρων κατανόησιν λίαν δυσνοήτων σήμερον πραγμάτων, πρὸς τὰ ὁποῖα προσκρούει σὺν τῷ χρόνῳ σφοδρότερον ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ πολλῶν δεκαετιῶν, καὶ νὰ ὀδηγήσῃ τὸ παραπαῖον παρὸν ταχέως εἰς ἕλλογον ἐξέτασιν τοῦ μέλλοντος. Ὅλιγον κατ' ὀλίγον ὑποφώσκει εἰς πολλούς, ὅτι ἡ ρίζα παντὸς ἀγαθοῦ καὶ παντὸς κακοῦ ὑπάρχει ἐν τῇ ψυχῇ ἐκάστου καὶ ὅτι ὁ περὶ αὐτὸν κόσμος εἶναι τοιοῦτος, ὥς διαμορφώνει αὐτὸν αὐτὸς ὁ ἴδιος. Διαισθάνονται σήμερον πιθανῶς πολλοί, ὅτι τὰ τῆς ἀνθρωπότητος διορίζονται κυρίως ἐκ τούτου, ὅπερ συμβαίνει εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἐπὶ μέρους ἀνθρώπων καὶ ἐπομένως ὅτι ἡ αὐτοβελτίωσις ἐκάστου εἶναι κύριος ὅρος τῆς βελτιώσεως τῶν κακῶς ἐχόντων ἐν γένει. Ἀποδέχονται, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐπιδιώκῃ τις τὴν βελτίωσιν τῶν ἄλλων, χωρὶς ἀγρύπνης νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἰδικήν του βελτίωσιν. Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ κρατῇ μέτρον καὶ τάξις ἔξω, ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐφ' ὅσον κρατεῖ ἀταξία εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀτόμων, ἐφ' ὅσον ἕκαστος ἄνθρωπος προβάλλει εἰς τὸν ἕτερον — ἀσυνειδήτως βέβαια ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον — τὰς ἰδικὰς του κακίας καὶ θεωρεῖ μόνον αὐτὸν αἴτιον τῶν κακῶς ἐχόντων;

Οὕτω φαίνεται, ὅτι εἶναι ἐπίκαιρον, ἴσως δὲ μάλιστα λίαν ἐπιτακτικὸν μετὰ μακρὰν σειρὰν ἀποπειρῶν, ὁρμωμένων ἐκ ποικίλων ἀφετηριῶν, νὰ λεχθῇ τι οὐσιῶδες περὶ τοῦ κόσμου καὶ περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐκ μέρους τῆς ψυχολογίας.

Ἡ νεωτέρα ψυχολογία, μάλιστα δὲ ἡ *ψυχολογία τοῦ βάθους* (τοῦ ἀσυνειδήτου), κατέχει μέσσην θέσιν μεταξὺ τῶν ἀντιλήψεων τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Χημείας ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν ἀφ' ἑτέρου καὶ συνδιαλλάσσει αὐτάς. Παρέχει δὲ αὕτη ὥς οὐδεμία ἄλλη ἐπιστήμη τὴν δυνατότητα νὰ λαμβάνῃ τις πείραν τῆς πραγματικότητος παντὸς ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ δημιουργήματος ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἀμεσωτάτης ἐπαφῆς μὲ τὸ ἀνθρώπινον βίωμα.

Ὡς εἶναι δυνατόν νὰ συναχθῇ ἐκ τῶν λεχθέντων, ἡ σύγχρονος ψυχολογία διαπνέεται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὑπὸ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι, ἂν πρόκειται αἱ ἀμοιβαῖαι σχέσεις τῶν ἀνθρώπων νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ὁδόν, ἣτις ὀδηγεῖ εἰς βελτίωσιν τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων, πρὸ παντὸς ἄλλου ἐνός ἐστι

χρεία, τοῦτου : ὑποδειγματικοῦ βίου δηλαδή κατὰ πρῶτον λόγον τῶν διαφόρων ἀνωτάτων ἡγετῶν. Μόνον οὕτως εἶναι δυνατόν νὰ κρατῇ εἰρήνη καὶ δικαιοσύνη ἐπὶ τῆς γῆς.

Μετὰ στροφὴν τῆς συνειδήσεως, σὺν τῷ χρόνῳ μέχρι μεγάλης ὑπερβολῆς ἐπιτεινομένην, πρὸς τὸν ἔξω κόσμον, ἣτις παρατηρεῖται ἀπὸ τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων, ἔφερε δὲ πολλὰ ἐξωτερικά, χρήσιμα εἰς τὴν ζωὴν, ἀγαθὰ, σημαίνει νῦν ἡ ὥρα τῆς ἐπιστροφῆς εἰς ἑαυτὸν καὶ τῆς ἐπιδιώξεως ἐσωτερικῆς γαλήνης. Περὶ τοῦτου πλὴν ἄλλων μαρτυρεῖ αἰσθητὴ ἐπίδρασις τῆς Ἑλλήνων Ἀνατολῆς, τὸ θερμὸν διαφέρον, τὸ ὁποῖον μεγάλοι τῆς Εὐρώπης πνευματικοὶ καὶ προσωπικότητες (H. Driesch, C. Jung, R. Wilhelm, B. Russel, R. Steiner, H. Keyserling) δεικνύουν πρὸς διδασκαλίαν καὶ προσωπικότητας τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Κίνας, τῆς Ἰαπωνίας, μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἐμφάνισις νέας μυστικῆς. Πρὸς τοῦτοις μαρτυρεῖ τὸ διαφέρον πρὸς τὸν Βουδδισμόν, πρὸς Εὐρωπαίους μυστικούς, οἳ οὐ ὑπῆρξαν ὁ Böhme, ὁ Ekkerhart. Ἄξια δὲ μνεῖας εἶναι ἐνταῦθα καὶ πνευματικὰ ἔργα νεωτέρων φιλοσόφων, οἷα εἶναι τοῦ James « Ἡ θρησκευτικὴ ἐμπειρία ἐν τῇ ποικιλίᾳ αὐτῆς », τοῦ Bergson « Αἱ δύο πηγαὶ τῆς Ἠθικῆς καὶ τῆς Θρησκείας », τὰ ἔργα τοῦ Hermann Keyserling, ἡ κατ' αὐστηρὰν ἐπιστημονικὴν ἐπαγωγικὴν μέθοδον ἐκ τῶν διδασμάτων τῶν ἐμπειρικῶν ἐπιστημῶν ὀρηθεῖσα Μεταφυσικὴ (Wirklichkeitslehre) τοῦ Driesch.

Ἀλλὰ τῆς ἐνάρξεως τῆς βαθείας ταύτης μεταβολῆς μέγα, ὁσημέραι αἰσθητότερον γινόμενον, τεκμήριον εἶναι ἡ γένεσις τοῦ νεωτέρου τῶν κλάδων τῆς ψυχολογίας, δηλαδή τῆς ψυχολογίας τοῦ βάθους (ψυχολογίας τοῦ ἀσυνειδήτου), τῆς ὁποίας ἄμεσον πρακτικὸν ἐπακολούθημα εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ ψυχοθεραπεία, ἣτις, εὐρέως νοουμένη, ἀποβλέπει ὄχι μόνον εἰς τὴν ἴασιν ἐκδήλως πασχόντων σφοδροτέραν ψυχικὴν ταραχὴν (πόσοι τῶν πεπολιτισμένων ἀνθρώπων ἄρα γε σήμερον εἶναι ἀπληλαγμένοι τοιαύτης ταραχῆς; Ἐπιφανέστατος νευρολόγος, ὁ K. Μανακόβ, ὁμιλεῖ περὶ παγκοσμίου νευρώσεως), ἀλλὰ καὶ εἰς καθοδήγησιν παντὸς ἄλλου ἀνθρώπου, ἵνα διανύῃ τὴν ζωὴν ὅσον τὸ δυνατόν ὁμαλώτερον.

Μολονότι ἡ ψυχολογία τοῦ βάθους ἐν ἀρχῇ διετελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὅμως ἀνέκαθεν κύριον πρόβλημα ἔχετε τὸ τοῦ δελφικοῦ μαντείου « Γνώθι σαυτὸν » δι' αὐτοῦ τοῦτου τοῦ Φρόνυντ, βραδύτερον καὶ δι' ἄλλων, προπάντων δὲ διὰ τοῦ Γιούγγ, τοῦ ὁποῖου τὸ πολυσχιδὲς καὶ εὐρωστον βιοτικὸν ἔργον εἰσδύει εἰς τὰ βαθυτάτα, πρωταρχικά, ρίζας τοῦ ψυχικοῦ βίου. Τὸ καταπληκτικὸν καὶ εὐρέως ἐνορατικὸν τάλαντον τοῦ ψυχολόγου τοῦτου συνάπτει εἰς ἐνότητα τὰς βαθυτάτας ἐσωτερικὰς ἐμπειρίας τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς μὲ τὰ δεδομένα τῶν μυθολογιῶν ὅλων τῶν χωρῶν τῆς οἰκουμένης. Ἐντεῦθεν δὲ εἶναι δυνατόν νὰ συνάγονται πολύτιμα θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ διδάγματα. Τὸ τεκμήριον τοῦτο τῆς ἀρχομένης ψυχι-

κῆς μεταβολῆς ἐνισχύεται νῦν καὶ ὑπ' ἄλλων, μάλιστα δὲ ὑπὸ ἐκπροσώπων τῆς νεωτάτης ἐν Βιέννῃ ψυχολογικῆς κινήσεως, ἧς ἡγοῦνται ὁ V. Frankl, ὁ J. Caruso, ὁ W. Daim, οἵτινες ἐντελῶς ἀπῆλλαξαν τὴν ψυχολογίαν τοῦ βάθους ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς Μηχανικῆς τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ ψυχολογία αὕτη ἀναπτυσσομένη περαιτέρω, ὡς εἰκός, μὲ τὴν βοήθειαν καὶ τῶν ἄλλων κλάδων τῆς νεωτέρας ψυχολογίας, περιλαμβανομένης καὶ τῆς παραψυχολογίας, τῆς ὁποίας ἡ σημασία ὁσημέραι εὐρύτερον ἀναγνωρίζεται, θέλει βελτιώσῃ *οὐκ ὀλίγως* τὸ παιδαγωγικὸν ἔργον τῶν εκπαιδευτικῶν λειτουργῶν, τῶν ἐργαζομένων εἰς ἄστυα ἀνηλίκων καὶ ἐνηλίκων, τῶν κληρικῶν, τῶν γονέων. Θέλει δὲ πιθανώτατα προέλθῃ ἐξ αὐτῆς εἰδικὴ τάξις *πρακτικῶν* κυρίως ψυχολόγων, οἵτινες διακρινόμενοι διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὸν ὑποδειγματικὸν αὐτῶν βίον θὰ ἐπιδρῶσιν εὐεργετικώτερον παντὸς ἄλλου ἐπὶ τῆς ὁρθῆς διαμορφώσεως τοῦ κοινωνικοῦ βίου.

Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐπιδράσεως τῆς Ἀπὸ Ἀνατολῆς ἐξαίρουμεν, ὅτι αὕτη δὲν ἔχει οὐδ' ἐπιτρέπεται νὰ ἔχη τὴν σημασίαν τυφλῆς, ἀνεξελέγκτου μιμήσεως ἀνατολικῶν διδασκαλιῶν. Ἡ μίμησις αὕτη δὲν θὰ ἦτο ὠφέλιμος, ἐπειδὴ ἐν πολλοῖς ἡ ψυχικὴ σύστασις ἡμῶν, τῶν Εὐρωπαίων δηλαδὴ καὶ τῶν Ἀμερικανῶν, εἶναι διάφορος τῆς ψυχικῆς συστάσεως τῶν ἀσιατικῶν λαῶν. Ἀλλ' ἡ γνῶσις ὠρισμένων ἰδιοτήτων τῆς ἀσιατικῆς ψυχῆς εἶναι δυνατόν νὰ βοηθῇ εἰς τὴν ἀφύπνισιν προσωπικοτήτων, αἵτινες εἶναι δυνατόν νὰ ἡγοῦνται νέου λίαν ἐλπιδοφόρου ἔργου ἐν τῇ εἰρηνικῇ συμβίῳσει τῶν λαῶν. Ἡ γνῶσις αὕτη ἀναμφιβόλως βοηθεῖ σημαντικῶς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ψυχολογίας τοῦ βάθους, ὡς τοῦτο κατεδείχθη πρὸ πάντων ἐκ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου τοῦ Γιούγκ.

Εἶναι πιθανώτατα ἐπαρκῶς ἡτιολογημένη ἡ ἐλπίς, ὅτι ἐκ τῶν σιωπηρῶν, ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν σπέρματι διατελουσῶν, προσπαθειῶν τῆς συγχρόνου ψυχολογίας, θὰ προέλθῃ ποτέ, ὅταν αὕτη ἐπαρκῶς προαχθῇ, δυνάμεις κοινωνικὴ κραταιότερα πάσης ἄλλης ἐξωτερικῆς δυνάμεως. Διότι ἡ ψυχολογία αὕτη λαμβάνει τὴν τροφὴν αὐτῆς οὐχὶ ἐκ τῆς περιφερείας, ἀλλ' ἐκ τῶν βαθυτάτων πηγῶν φλογεροῦ πόθου τῶν ἀνθρώπων.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ Μ. ΚΑΛΛΙΑΦΑΣ